

**2. ULUSLARARASI
HACI BEKTAŞ VELİ
HOŞGÖRÜ VE BARŞ SEMPOZYUMU**

08-10 EKİM 2015

SEMPOZYUM BÖLDÖRÖLERİ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

NEVŞEHİR

**2. ULUSLARARASI
HACI BEKTAŞ VELİ
HOŞGÖRÜ VE BARIŞ SEMPOZYUMU
08-10 EKİM 2015**

Sempozyum Bildirileri

NEVŞEHİR, 2016

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

www.nevsehir.edu.tr

hbvhosgoru.nevsehir.edu.tr

2000 Evler Mah. Zübeyde Hanım Cad. 50300 Nevşehir

Tel: +90 (384) 228 10 00 & Bel-geç: +90 (384) 215 30 58

ON İKİ İMÂM VE ON DÖRT MASÛM-I PÂK'IN BİYOGRAFİLERİNİ İÇEREN BİR MECMUA: MECMU'ATÜ'R-RESÂ'İL

Arş. Gör. Şerife ÖRDEK
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
serifeordek@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Bektâşî topluluklarının dinî öğretilerinin ve geleneklerinin kuşaktan kuşağa sözlü ve yazılı olarak aktarıldığı bilinmektedir. Bu çalışmamızın ana temasını yazılı metinlerin bir örneği olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, BEL-Yz-K 725 numarada kayıtlı “Mecmu’atü’r-Resâil” adlı bir mecmua oluşturmaktadır. Bu mecmuada Bektâşî inanç yolunda önemli bir uygulama olan ikrar töreninin aşamaları bazı eksiklikler olmakla birlikte anlatıldıktan sonra On İki İmam ve On Dört Masûm-ı Pâk’ın biyografilerine yer verilmiştir.

0. GİRİŞ

Mecmua, Arapça bir kelime olup cem’ kökünden gelir. Kelime anlamı olarak toplanmış, toplanıp biriktirilmiş, bir araya getirilmiş, tertip ve tanzim edilmiş şeylerin bütünü manasına gelir. Mecmualar bir kişinin kaleminden tertip edilebileceği gibi birden çok kişi tarafından da tertip edilebilir.

Mecmua başlangıçta, birçok bakımdan benzediği cönk gibi ayetler, hadisler, fetvalar, dualar, hutbeler, şiirler, ilahiler, şarkılar, mektuplar, latifeler, lugaz ve muammalarla ilaç tariflerinin ve faydalı bilgilerin, notların, tarihî belge ve kayıtların derlendiği bir not defteri halinde ortaya çıkmış, zamanla gelişip düzenli bir tertip ve şekle kavuşarak türlerine göre bazı farklılıklar gösteren bir kitap veya telif çeşidi özelliği kazanmıştır. Mecmuaların içeriğinde birçok farklı türde ve biçimde eser bulunduğu gibi, tek bir tür ve şekle münhasır mecmualar da bulunmaktadır. Örneğin, şiir mecmuaları, risale mecmuaları, hadis mecmuaları, fetva mecmuaları, dua mecmuaları, tarih manzumelerini içeren mecmualar, hutbe mecmuaları ve tıpla ilgili mecmualar gibi (Gıynaş 2011: 246). Bu çalışmada ele aldığımız İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı’nda bulunan “Mecmu’atü’r-Resâil” adlı eser 37 varak olup bir bütünlük arz etmemektedir. Mecmuanın içindeki yazı karakterleri ve anlatım farklılıkları, sonradan yapılan eklemeler eserin bize farklı zaman aralıklarında farklı kişiler tarafından kaleme alındığını düşündürmektedir. Mecmuanın ilk 30 vараğı harekeli olup nesih yazı biçimiyle kaleme alınmıştır. Sonraki 7 varaklık kısım ise harekesiz olup

talik yazı biçimiyle devam etmektedir. Eserde temmet kaydı bulunmadığı için hangi dönemde yazıldığı ve tamamlandığı bilinmemektedir.

“Mecmu’atü’r-Resâil” adlı eser Bektâşîliğe yönelik dinsel pratikleri, duaları ve şiirleri içermesinin yanında On İki İmam ve On Dört Masûm-ı Pâk’ın biyografilerine yer vermektedir. Üzerinde çalşılan bu mecmua ile benzer özellikleri taşıyan bazı mecmualar mukayese edildi. Bu mukayese sonucunda incelenen birçok mecmuada biyografiye yer verilmediğı görüldü. Bu eserde On İki İmam ve On Dört Masûm-ı Pâk’ın hayatlarıyla ilgili bilgilerin yer alması eserin diğere mecmualardan farklı olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu biyografilerden sonra erenler meydanındaki on iki hizmet postu anlatılmaktadır. Mecmuanın son bölümünde de “Haza Noktatü’l-Beyân Ma-Hurûfât” başlığı altında Kur’an’daki harflerin peygamberlerden ve ehl-i beytten kimleri temsil ettiğine değinilmiştir.

Bu çalışmada mecmuada yer alan başlıklardan kısaca bahsedildikten sonra On İki İmam ve On Dört Masûm-ı Pâk’ın biyografilerine yer verilecektir. Ayrıca mecmuanın son kısmında yer alan “Haza Noktatü’l-Beyân Ma-Hurûfât” başlığı altındaki isimlerden de sırasıyla bahsedilecektir.

1. “Mecmu’atü’r-Resâil” Adlı Eserde Yer Alan Başlıklar

Bu mecmua 1b’de *Nâd-ı ‘Alî* başlıklı bir bölümle başlayıp ardından *Nâd-ı ‘Alî Muhtaşıra*, *Şalavât-nâme-i Düvâz-deh İmâm* ve *Çâr-deh Ma’sûm-ı Pâk*, *Şalavât-nâme-i Düvâz-deh İmâm*, *Fâtih’atü’l-Fukarâ*, *Gülbeng-i Şabâh*, *Tercümân-ı Vahdet*, *Meydân Eşiğinde Niyâz Tercümânı*, *Dâr Tercümânı*, *Tercümân-ı Niyâz*, *Tercümân-ı Tâc*, *Tercümân-ı Tiğbend*, *Tercümân-ı Teslîm*, *Tercümân-ı Çerâğ*, *Tercümân-ı Meydân Taşı*, *Tercümân-ı Kürre*, *Tercümân-ı İkrâr*, *Tercümân-ı Ğusul*, *Tercümân-ı Âbdest*, *Tercümân-ı Çamâşuy*, *Tercümân-ı Tırâş* başlıklı bölümler gelmektedir. Bunların sonrasında *Şu İçmeden Evvel* ve *Şu İçdikden Şoñra Okunacak Tercümân*, *Hilâl Göründükde Okunacak Tercümân*, *Tercümân-ı Türbe*, *Tercümân-ı Kırbân*, *Tercümân-ı Şerbet* ve sonrasında *Biri Sefere Gideceğı Vaqt Mürşidinden Vedâ’ Tercümânı* ve *Tercümân-ı Sefer* başlıklı bölümler yer almaktadır.

Mecmuada 24a ve 24b’de *Silsile-i Rasûlu’llâh* başlığı altında Hz. Muhammed’in soyuna yer verilmektedir.

2. On İki İmam’ın Biyografisi

İmam, dinî ve dünyevî liderdir. Hz. Peygamber’in halifesi, vekilidir. Peygamber’den sonra ilk imam Ali’dir. Onun evladından on iki imam gelmiştir. Mecmuada *On İki İmâm Efendilerimizüñ ism-i şerifleri ve imâmetleri beyânıyla şehâdetleri dahı beyân* başlığı altında 25a’dan itibaren biyografilere yer verilmektedir.

[25a] Birinci İmâm

Hażret-i İmâm ‘Alî keremu’llâhü vecchühü beş sene imâm olup altmış üç yaşında iken İbni Mülcem şehîd eyledi. Kıabr-i şerifi Necef’dedir.

İkinci İmām

Ḥazret-i İmām Ḥasan rağıya'llāhü 'anh altı māh imām olup kırk yedi yaşında iken Mu'āviye iğvasıyla [25b] zevcesi Ca' de tesmīm eyledi. Ḳabr-i şerīfi Medīne'dedir.

Üçüncü İmām

Ḥazret-i İmām Ḥüseyn şāh-ı şehīdān-ı Kerbelā rağıya'llāhü üç māh imām olup elli beş yaşında iken Yezīd-i la' in emriyle Şimīr-i la' in şehīd eyledi. Ḳabr-i şerīfi Kerbelā'dadır.

[26a] Dördüncü İmām

Ḥazret-i İmām Zeyne'l-Abidīn rağıya'llāhü 'anh yigirmi sene imām olup kırk yaşında iken Mervān şehīd eyledi. Ḳabr-i şerīfi Medīne'dedir.

Beşinci İmām

Ḥazret-i İmām Muḥammed Bākır rağıya'llāhü 'anh on sekiz sene imām olup [26b] altmış yaşında iken 'Abdumelik Hişām şehīd eyledi. Ḳabr-i şerīfi Medīne'dedir.

Altıncı İmām

Ḥazret-i İmām Ca' ferū's-Şādık rađıya'llāhü 'anh otuz üç sene imām olup altmış beş yaşında iken Manşūr-ı Kūfī şehīd eyledi. Ḳabr-i şerīfi Medīne'dedir.

[27a] Yedinci İmām

Ḥazret-i İmām Mūsā Kāzım rađıya'llāhü 'anh beş sene imām olup elli yaşında iken Hārūnū'r-Reşīd şehīd eyledi. Ḳabr-i şerīfi Bağdād'dadır.

Sekizinci İmām

Ḥazret-i İmām 'Alī Mūsā er-Rızā rađıya'llāhü 'anh yigirmi sene imām [27b] olup elli yaşında iken Me'mūnū'r-Reşīd şehīd eyledi. Ḳabr-i şerīfi Ḥorāsān'dadır.

Tokuzuncü İmām

Ḥazret-i İmām Muḥammedü't-Taķī rağıya'llāhü 'anh on yedi sene imām olup yigirmi beş yaşında iken Mu'taşım Billāh şehīd eyledi. Ḳabr-i şerīfi Bağdād'dadır.

[28a] Onuncü İmām

Ḥazret-i İmām 'Aliyyū'n-Naķī rağıya'llāhü 'anh otuz sene imām olup kırk dört yaşında iken Mütevekkil Billāh şehīd eyledi. Ḳabr-i şerīfi Samarra'dadır.

On Birinci İmām

Ḥazret-i İmām Ḥasanū'l-Askerī rağıya'llāhü 'anh yigirmi sene imām [28b] olup elli yaşında iken Mu'temed Billāh şehīd eyledi. Ḳabr-i şerīfi Samarra'dadır.

On İkinci İmām

Ḥazret-i İmām Muḥammedü'l-Mehdī şāhibü'l-'aşr ve'z-zemān rağıya'llāhü 'anh efendimiz hicretüñ iki yüz altmış bir tārīhinde Mu'temed ḥalīfe zamānında Samarra'dan gā'ib [29a] oldu. Nereye gitdiği Allāhü ā'lem rivāyet-i muḥtelife ile 'ömr-i şerīfleri üç senedir.

Mecmuanın kenarında on ikinci imamla ilgili olarak şöyle bir bilgi yer almaktadır; *Ba‘zıları elli üç yâhūd elli altı senedir didiler. Mār Şāh Pelīd şehīd eyledi Lanħa’da (?) medfūndur.*

3. On Dört Masûm-ı Pâk’ın Biyografileri

On İki İmam’a ilaveten Bektâşiler On Dört Masûm-ı Pâk’a da saygı gösterirler. Cafer Sadık’tan gelen bir geleneğe göre On İki İmam kadar On Dört Masûm’un da isimlerini ve soylarını bilmek önem arz etmektedir. Bu On Dört Masûm’un hepsi çok küçük yaşta şehit edilmiş olan imam çocuklarıdır.

Mecmuada 29a’nın son kısmından itibaren *On iki imām ve on dört ma‘şûm-ı pāk efendilerimizi bilmeyen fuķarā tarīkatde bī-behredir. On dört ma‘şûm-ı pāk efendilerimiz dahı bunlardır* başlığı altında On Dört Masûm’un hayatıyla ilgili bilgilere yer verilmektedir.

Birinci Ma‘şûm

Muħammedü’l-Kübrā ibn ‘Aliyyü’l-Murtażā ħavāric elinde [29b] kırık günlük şehīd oldu. Ķabr-i şerīfi Bağdād’dadır.

İkinci Ma‘şûm

‘Abdullāh ibn İmām Ħasan yedi yaşında iken Talħa bin ‘Āmir şehīd eyledi. Ķabr-i şerīfi Bağdād’dadır.

Üçüncü Ma‘şûm

‘Abdullāh ibn İmām Ħüseyn iki yaşında iken ‘Abdullāh bin Ezdaķ şehīd eyledi. [30a] Ķabr-i şerīfi Kerbelā’dadır.

Dördüncü Ma‘şûm

Ķāsım ibn İmām Ħüseyn üç yaşında iken Nāka şehīd eyledi. Ķabr-i şerīfi Kerbelā’dadır.

Beşinci Ma‘şûm

Ħüseyn ibn İmām Zeyne’l-‘Ābidīn altı yaşında iken Manşūr bin Aħmed tevekkül şehīd eyledi. Ķabr-i şerīfi Rey’dedir.

[30b] Altıncı Ma‘şûm

Ķāsım ibn Zeyne’l-‘Ābidīn Bekr bin ‘Adū şehīd eyledi. Ķabr-i şerīfi Başra’dadır.

Yedinci Ma‘şûm

‘Aliyyü’l-Ķaṭr ibn İmām Muħammedü’-Bākır altı yaşında iken Aħmed bin Manşūr Dimeşķī şehīd eyledi. Ķabr-i şerīfi Sivās’dadır.

Sekizinci Ma‘şûm

‘Abdullāh ibn İmām Ca‘ferü’ş-Şādık üç yaşında [31a] iken Mūrħa şehīd eyledi. Ķabr-i şerīfi Bisṫām’dadır.

Çokuzuncu Ma‘şûm

Yahyā El-Hādī ibn İmām Ca' ferü's-Şādık on yaşında iken ' Abdullāh ibn Aḥmed Kūfi şehid eyledi. Qabr-i şerifi Bağdād'dadır.

Onuncu Ma'süm

Şālih ibn İmām Mūsā Kāzım üç yaşında iken Osmān Dimeşki şehid eyledi. Qabr-i şerifi Şirāz'dadır.

On Birinci Ma'süm

[31b] Tayyib ibn İmām Mūsā Kāzım yedi yaşında iken Yūsuf ibn İbrāhīm Dimeşki şehid eyledi. Qabr-i şerifi Raḥile'dedir (?).

On İkinci Ma'süm

Ca' fer ibn İmām Muḥammedü't-Taḳī dört yaşında iken Yūsuf ibn İbrāhīm Dimeşki şehid eyledi. Qabr-i şerifi Qūm'dadır.

On Üçüncü Ma'süm

Ca' fer ibn İmām Ḥasanü'l-Askeri Muḥammed bin Nāşır Dimeşki [32a] şehid eyledi. Qabr-i şerifi Debre'dedir.

On Dördüncü Ma'süm

Qāsım ibn İmām Ḥasanü'l-Askeri üç yaşında iken İbrāhīm Dimeşki şehid eyledi. Qabr-i şerifi Cezire'dedir.

Ayrıca mecmuada 33b'den itibaren *Meydān-ı Erenlerde Olan On İki Post Beyān Olinur* başlığı altında on iki hizmet postu sıralanmaktadır. Bu sıralamanın ardından ise eserde Rızā'ye ait olan aşağıdaki beyte yer verilmiştir;

Hem dem ol ehl-i dil ile tenini cān ide gör
Ġāfil olma gözüñ aç señ seni insān ide gör

Mecmuanın sonunda ise *Ḥazā Noktātü'l-Beyān Ma'-Ḥurūfāt* başlığı altında şu sıralamaya yer verilmektedir;

Elif: ' Alī, Lam: Muḥammed'dür. Gayın: Ḥasan, Hı: Ḥüseyn, Şın: Zeyne'l-Ābidin, Sin: ' Alī Naḳī, Re: Ḥadice, Ze: Fāṭıma, Fe: Muḥammed Bāḳır, Kaf: Mūsā Kāzım, Sad: Muḥammed Ekber, Dat: [36a] ' Abdullāh, Te: Hüccet Qāsım, Se: ' Abdullāh-ı Şānī, Ha: ' Aliyyü'l-Qaṭr, Ayın: ' Abdullāh-ı Şālih, Zel: Ca' fer Şādık, Nun: Muḥammed Mehdī, Cim: Sultān-ı ġarībān şāh-ı Ḥorāsān ' Aliyyü'r-Rızā, Mim: Ḥasanü'l-Askeri, Ye: Muḥammed Taḳī, Kef: Ḥüseyn-i Ma'süm, Lam: Qāsım, Dal: Yahyā Hādī, Be: Şālih, He: Tayyib, Tı: Ca' fer-i Ma'süm, Vav: Qāsım-ı Şānī, Zı: Ca' fer-i Şānī.

İmdi dört huruf var ki ' Arabide söylenmez ' Acemde söylenür [36b] bu kâ'inātuñ aşlı ve terāzısdur.

Pe: Ādem, Çe: Nūh, Je: İbrāhīm, Sağır Kef: Muḥammed'dür.

İncelenen mecmua 37b'de yer alan şu ifade ile son bulmaktadır;

Ve hüve'l-‘aliyyü'l-kebir

Ve hüve'l-‘aliyyü'l-‘azīm

Ve hüve'l-‘aliyyü'l-ḥakīm

El-‘ārifü'l-bākī el'-iṣāre

Gerçek erenlere

SONUÇ

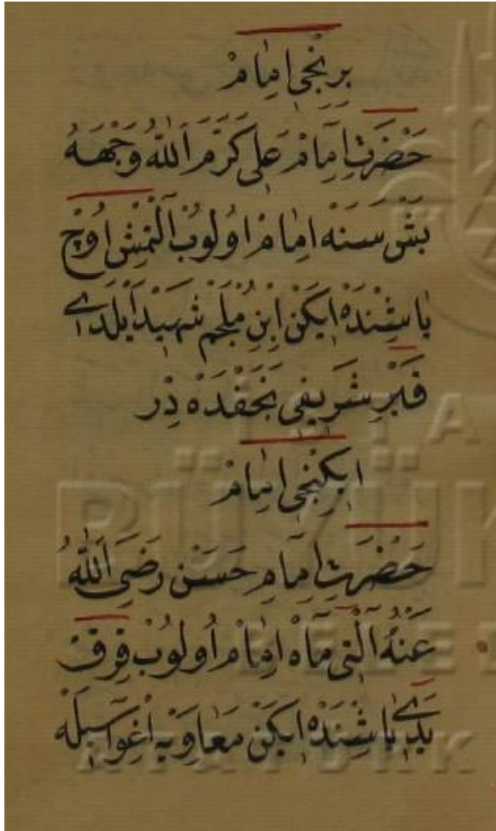
Bu çalışmaya kaynaklık eden İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, BEL-Yz-K 725 numarada kayıtlı “Mecmu'atü'r-Resâil” adlı 37 varaklık mecmuanın transkripsiyonlu metni hazırlanırken mecmuada yer alan biyografik bilgilerle mevcut bilgiler arasında bazı farklılıklar olduğu tespit edildi.

On İki İmam'ın mecmuada yer alan biyografileriyle Seyfullah Erdoğan'ın *Ehl-i Sünnet ve On İki İmam* adlı çalışmasında yer alan bilgiler mukayese edildiğinde birtakım farklılıklarla karşılaşmıştır. Örneğin; İncelenen kaynakta İmam Hüseyin'in elli yedi yada elli sekiz yaşında şehit edildiği yazılmasına rağmen mecmuada elli beş yaşında şehit edildiğini belirtir. İmam Zeyne'l-Abidin'in ise incelenen kaynakta elli sekiz yaşında vefat ettiği ve kabri-i şerifinin Baki ya da Mısır'da olduğu bilgisi verilirken mecmuada kırk yaşında şehit edildiği ve kabri-i şerifinin Medine'de olduğu belirtilir. İmam Ca'ferü's-Sadık'ın incelenen kaynaklarda 68 yaşında vefat ettiği belirtilmesine rağmen mecmuada altıncı imamın altmış yaşında şehit edildiği belirtilir. Yedinci imam Musa Kazım'ın ise incelenen kaynakta elli beş yaşında vefat ettiği, mecmuada ise elli yaşında şehit edildiği belirtilmektedir. Yine incelenen kaynakta İmam Rıza'nın elli beş yaşında Tus şehrinin Sinabaz kasabasında vefat ettiği bilgisi yer almasına rağmen mecmuada elli yaşında Me'munü'l-Reşid tarafından şehit edildiği belirtilir. On birinci İmam Hasanü'l-Askeri'nin incelenen kaynakta yirmi sekiz yaşında Mu'temed tarafından zehirlenmek suretiyle şehiden vefat ettiği bilgisi yer almasına rağmen mecmuada elli yaşında iken Mu'temed Billah tarafından şehit edildiği belirtilir (Erdoğan 2003: 137-359).

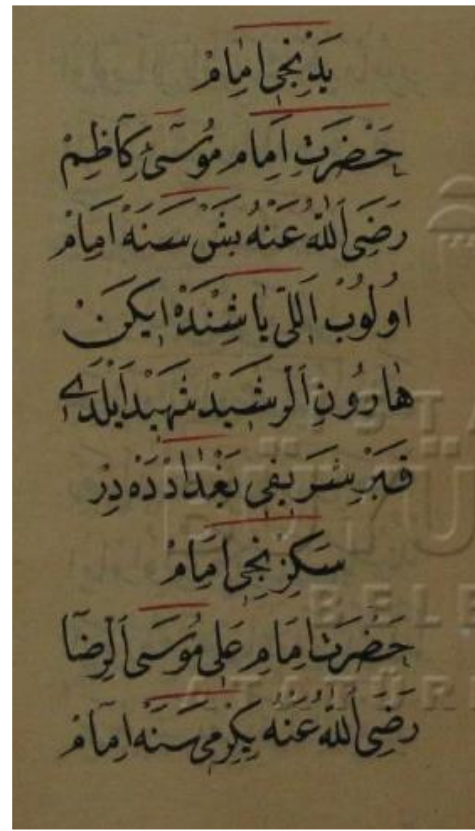
On Dört Masûm-ı Pâk'ın mecmuada yer alan biyografileriyle Abdülbaki Gölpinarlı'nın *Öndört Masum, Hz. Peygamber, Hz. Fâtıma ve On İki İmam* adlı çalışmasında da birtakım farklılıklarla karşılaşmıştır. Örneğin; Üçüncü Masûm'un kim tarafından ve nerede şehit edildiği incelenen kaynakta belirtilmemesine rağmen mecmuada Abdullah bin Ezdak tarafından Kerbela'da şehit edildiği belirtilmektedir. Yedinci Masûm'un incelenen kaynakta dört yaşında şehit edildiği belirtilmesine rağmen mecmuada altı yaşında şehit edildiği söylenmektedir. Ayrıca incelenen kaynakta

On Dört Masûm'un birçoğunun kabr-i şerîfinin nerede olduğu belirtilmemesine rağmen mecmu-
ada bu husus özellikle belirtilmiştir (Gölpınarlı 1979: 18-199).

İncelenen mecmua ile mevcut bilgiler arasında On İki İmam ve On Dört Masûm-ı Pâk'ın biyog-
rafileriyle ilgili tutarsızlıklar vardır. Mecmualardaki bu tür farklılıklar müellif ya da müstensih ha-
tası olabileceği gibi bu konu üzerine yapılan çalışmalarda yer alan bilgilerde de birtakım eksiklik-
ler olabileceği düşünülebilir.

Ek. 1

Ek. 2

Ek. 3

النجفی معصوم
 قاسم ابن زین العابدین بکر بن عدو شهید
 ایلدی قبر شریفی بصره ده در
 یدنجی معصوم
 علی الاقطر ابن امام محمد الباقی یاشنده
 ایکن احمد منصور دمشقی شهید ایلدی
 قبر شریفی سبواکده در
 سکنجی معصوم
 عبده ابن امام جعفر الصادق اوج یاشنده

Ek. 4

طیب ابن امام موسی کاظم بی یاشنده ایکن
 یوسف ابن ابراهیم دمشقی شهید ایلدی
 قبر شریفی رخله ده در
 اون ایکنجی معصوم
 جعفر ابن امام محمد تقی درت یاشنده
 ایکن یوسف ابن ابراهیم دمشقی شهید ایکن
 قبر شریفی قومه ده در
 اون اوچنجی معصوم
 جعفر ابن امام حسن العسکری محمد بن ناصر

KAYNAKÇA

- Çamurođlu, Reha (Çev.) (1991). John Kingsley Birge “Bektaşilik Tarihi”. İstanbul: ANT Yay.
- Erdoğmuş, Seyfullah (2003). Ehl-i Sünnet ve On İki İmam. <http://www.islah.de/menhec/men00019.pdf>.
- Gıynaş, Ali Kamil (2011). Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası. Selçuk Üniversitesi. Edebiyat Fakültesi Dergisi. Sayı 25.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1979). Ondört Masum, Hz. Peygamber, Hz. Fâtıma ve On İki İmam. İstanbul: DER Yay.
- Sarıkaya, Mehmet Saffet (2009). Bektaşi ve Alevi Kültürünün Yazılı Kaynağı Olarak Fütüvvetnameler. Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik Sempozyumu. İstanbul: Fatih Üniversitesi.
- Yalçın, Alemdar, Hacı Yılmaz (2005). Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler / Erkanname 1. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi. Sayı 33.